

Konsej (Mekke Liderleri)'nin Argümanları ve Mâtürîdî'nin Cevapları

Arguments of the Council (the Leaders of Mecca) and Answers of Mâtürîdî

Veysel Gengil

Dr. Öğr. Üyesi, Bartın Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Tefsir Ana Bilim Dalı
Assist. Prof., Bartın University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Tafsir
Bartın / Turkey
veysel.gengil@gmail.com
orcid.org/0000-0003-0103-1274

Çeviren / Translated by

Hatice Uluşık

Dr. Arş. Gör, Artvin Çoruh Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Siyer-i Nebi ve İslam Tarihi Ana Bilim Dalı
Dr. R. A., Artvin Çoruh University, Faculty of Theology, Department of Sirah al-Nabawiyah and Islamic History
Artvin / Turkey
hatisuluisik@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-9347-4680>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü: Çeviri / **Article Type:** Translated Article
Geliş Tarihi: 30 Ekim 2020 / **Date Received:** 30 October 2020
Kabul Tarihi: 26 Kasım 2020 / **Date Accepted:** 26 November 2020
Yayın Tarihi: 1 Ocak 2021 / **Date Published:** 1 January 2021
Yayın Sezonu: Ocak 2021 / **Pub Date Season:** January 2021

Atıf: Gengil, Veysel. "Konsey (Mekke Liderleri)'nin Argümanları ve Mâtürîdî'nin Cevapları". çev. Hatice Uluşık. *Akademik Siyer Dergisi* 3 (Ocak 2021), 95-110.

Citation: Gengil, Veysel. "Arguments of the Council (the Leaders of Mecca) and Answers of Mâtürîdî". trans. Hatice Uluşık. *Journal of Academic Sirah* 3 (January 2021), 95-110.
<https://doi.org/10.47169/samer.818333>

İntihal: Bu makale, iTenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.
Plagiarism: This article has been scanned by iTenticate. No plagiarism detected.
web: <http://dergipark.gov.tr/samer> **e-mail:** akademiksiyerdergisi@ksu.edu.tr

Copyright © Published by KSÜ Siyer-i Nebi Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
KSU Sirah Researches Application and Research Center
Kahramanmaraş 46100 Turkey

Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Öz

Hız. Peygamber, insanları İslam'a davet ederken çeşitli tepki ve itirazlara maruz kalmıştır. Bu itirazlar, özellikle toplumun elit kesiminden gelmiştir. Kur'an-ı Kerim, onların argümanlarını parça parça anlatmış ve bunlara cevaplar vermiştir. Ebü Mansûr el-Mâtürîdî (333/944), bu cevapları ayrıntısıyla ele alarak söz konusu elit kesimin İslam'a yönelik itirazlarını çürütmüştür. İşte bu çalışma şu iki soruya cevap aramıştır: Mâtürîdî, elit kesimin itirazları üzerinde neden çok durmuş ve onlara cevaplar üretirken nasıl bir yöntem izlemiştir? *Te'vîlâtü'l-Kur'ân'ın* tamamının incelenmesi neticesinde varılan sonuçlar şu şekildedir: Elit kesim bir prototiptir. Onların itirazları hemen her devirde İslam'a yöneltilebilecek türden itirazlardır. İslam'a karşı hemen her devirde görülecek türden itirazlarda bulunmuşlardır. Bu nedenle onlara cevap vermek, bir nevi, ilerleyen süreçte öne sürülecek muhtemel itirazlara hazır cevap olacaktır. Mâtürîdî, söz konusu itirazları, üzerini örtmeden cesurca aktarmış ve ardından aklî verilerden hareketle ikna edici cevaplar vermiştir.

Anahtar Kelimeler: Siyer, Tefsir, Mâtürîdî, Mekke Müşrikleri, İtirazlar.

Abstract

The Prophet was subjected to various reactions and objections when inviting people to Islam. These objections, in particular, belong to the elite of his society. The Qur'an described their arguments piecemeal and gave answers to them. Abû Mansûr al-Mâtürîdî (333/944) addressed these answers in detail, refuting the objections of the elite in question to Islam. This paper seeks to answer the two following questions: Why did Mâtürîdî concentrate so much on the objections of the elite and which method he follow producing answers to them? As a result of studying the entire *Ta'vîlât al-Qur'ân*, the conclusions are as follows: the elite is a prototype. Their objections are the kind of objections that can be directed at Islam in almost any era. They have made such objections to Islam that can be seen in almost every era. For this reason, responding to them will be a kind of ready response to possible objections that will be put forward in the future. Mâtürîdî courageously conveyed these objections without covering them and then gave convincing answers based on reasonable arguments.

Key Words: Sirah, Tafsir, Mâtürîdî, Polytheists of Mecca, Answers.

GİRİŞ

Bu çalışma daha önce yayımlanmış olan “Mekke Müşriklerini Mâtürîdî'nin Gözüyle Okumak”¹ adlı makalemi tamamlamak üzere hazırlanmıştır. Söz konusu makalenin temel amacı müşriklerin düşünce dünyalarını net bir şekilde ortaya koymaktır. Zira müşrikler, İslam'ın ilk muhalifleriydi ve Kur'ân, onların düşüncelerini olduğu gibi aktarıyordu. Ne var ki, erken dönem müfessirlerin çoğu, onların düşünce dünyalarını daha çok kınama maksadıyla ve genelleme yapmak suretiyle zikrediyordu. Bu ise onların anlaşılmasını güçleştiriyordu. Bu nedenle de önemli bazı sorulara cevap bulunamıyordu. Mesela müşrikler niçin ahireti inkar ediyorlar ve bunu hangi argümanlarla izah ediyorlardı? Ya da onlar, Allah'a neden ortak koşuyorlardı, “Bizi Allah'a yaklaştırmaları için putlara tapıyoruz”² ifadesinin arka planında ne yatıyordu? Veya onlar Hz. Peygamber'in resul olmasını neden kabullenemiyorlardı? Dolayısıyla bu sorulara ilgili makalede Mâtürîdî üzerinden cevap aranmaya çalışılmıştır.

Konunun Mâtürîdî üzerinden ele alınmasındaki temel gaye onun, müşriklerin düşüncelerini net bir şekilde ortaya koymasıydı. O, Mekke müşriklerini yöneten ve yönetilen olmak üzere ikiye ayırmıştı. Kendilerine mele' denilen ve Mekke'yi yöneten kesim ki, onlar aynı zamanda “Yüce Konsey” olarak da biliniyordu. Üstelik Mâtürîdî Sâd 38/69 ayetinde yer alan mele-i a'lâ kavramını Meleklerle yönelik değil de Mekke'nin idareci kimselerine yönelik bir ifade olarak değerlendirmişti. Ona göre, yöneticiler kendi aralarında fikir ayrılığı yaşamakta fakat iktidarlarının devamını sağlamak için söz konusu problemi mesele haline getirmemekteydiler. Mâtürîdî, ahireti inkar eden müşrik liderlerin, iddialarını ispat etmek için öne sürdükleri delillerin ne anlama geldiğini de izah ediyordu. Aynı durum tevhid inancını ve Hz. Peygamber'in risalet görevini reddetmeleri için de geçerliydi.³ Ne var ki, söz konusu çalışmada sadece Mekkelilerin temel savları irdelenmiş, Mâtürîdî'nin cevaplarına yer verilmemişti. Dolayısıyla bu makalede müşriklerin söz konusu tezine karşı Mâtürîdî'nin verdiği cevapları ele alacağız. Bunun için de öncelikle müşriklerin ilgili konu üzerindeki iddialarını kısaca hatırlatacak, ardından Mâtürîdî'nin bu iddiaları nasıl çürütmeye çalıştığını konu edineceğiz.

1. KONSEY'İN AHİRETİN OLMADIĞINA DAİR POLEMİKLERİ VE MÂTÜRÎDÎ'NİN REDDİYELERİ

İslam Tarihi kaynaklarında Ammâr, Sümeyye, Bilâl gibi bazı Müslümanların fakir ve zayıf oldukları için çeşitli işkencelere maruz bırakıldıkları anlatılmaktadır ancak; Mekke'nin idaresini elinde tutan kabile reisleri, idaresi altındaki kimselerin İslam'a girişine mâni olmak için sadece işkence metodunu kullanmamış, aynı zamanda Hz. Muhammed'in öne sürdüğü delilleri geçersiz kılmak amacıyla akli temellendirmelerde bulunarak insanların İslam'a temayüllerini de engellemeye çalışmışlardır. Onların bu iddialarından ilki ahiret denilen bir olgunun yaşanmayacağına yöneliktir. Dolayısıyla onlar şöyle demişlerdir:

¹ Veysel Gengil, "Mekke Müşriklerini Mâtürîdî'nin Gözüyle Okumak", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20/38 (Aralık 2018), 201-222.

² ez-Zümer 39/3.

³ İnsanlar birbirlerini ikna etmek amacıyla hayatlarının hemen hemen her anında retoriği kullanmaktadırlar. Retorikte muhatabı ikna etmek için bazı inandırma yöntemleri kullanılmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bk. Coşkun Baba, *Retoriğin İkna Gücü* (Konya: Çizgi Yay., 2018).

1.1. Yeniden Dirileceksek Neden Ölüyoruz?

Kureyş, ahirete ve yeniden dirilmeye inanmamaktaydı. Mâtürîdî'ye göre bahsi geçen sorularıyla Mekke liderleri şunu kastetmektedir: Allah hakîmdir. Hakîm olan kimse de yararsız ve faydasız iş yapmaz. Şu halde ahiretin olmaması gerekir. Çünkü insanları, onlar öldükten sonra diriltmek, tıpkı, yıkmak için bir yapı inşa etmeye benzer. Allah insanları diriltecekse onların canlarını neden alıyor? Allah yararsız ve faydasız iş yapmayacağına göre⁴ ahiret olmamalıdır.

Konsey'in söz konusu temellendirmesi, aslı itibariyle, yönettiği kesimi manipüle etmeyi amaçlamaktadır. Mâtürîdî de bu gerçeğe işaret etmekte ve bahsi geçen sorunun bir kıymetinin bulunmadığını söylemektedir. Ancak o, yine de Konsey'in mezkûr iddiasına cevap vermekten geri durmamıştır. Ona göre Allah'ın insanları diriltmesi öncelikle iman ile alakalı bir meseledir. Şöyle ki ahiret, insanın ceza ya da mükâfat alacağına inanılan bir yerdir. Şayet ahiret olmasaydı ya da kişi ölümsüz olsaydı o halde kişinin yaptığı işlerin karşılığını anında alması gerekirdi. Böylesi bir durum ise imanın tabiatına aykırıdır. Çünkü iman, kişinin mecbur kaldığı için değil, özgür irade ve akli verilerden hareketle yerine getirilmesi gereken bir eylemdir. Mâtürîdî, düşüncelerini açıklamaya devam ederek şöyle der: Mesela kişi, cehenneme girip ebediyen yanacağını gözüyle görmüş olsa bir daha asla günah işlemez. Aynı durum cennet için de geçerlidir. Kişi, cenneti gözleriyle görmüş olsa bir daha kesinlikle emirlere aykırı bir hareket sergilemez. Böylesi bir durumda imtihan ortadan kalkar ve iman, kişinin mecbur kalması nedeniyle kabul ettiği bir şey olur. Bu gerçekten hareket edildiğinde ortaya çıkan sonuç şudur: Allah, ceza ya da mükâfatı imtihan gereği başka bir zamana ertelemiştir.⁵

Mâtürîdî, insanın diriltilmesini iman temelli cevaplandırırsa da bu probleme başka bir cevap daha verir. O, Kureyş'in yıkmak maksadıyla bir ev inşa etmenin faydasız olduğu şeklindeki iddiasını, eserinin farklı yerlerinde değerlendirmeye devam eder. Şöyle ki kişinin yegâne amacı yıkmak üzere bir ev inşa etmek olsaydı, böylesi bir eylem gerçekten yararsız bir şey olurdu. Ne var ki amaç değişirse söz konusu fiil de anlamsız olmayacaktır. İnsanın yeniden yaratılması da böyledir. Onun ilk yaratılışındaki amaç gerçek şahsiyetinin ortaya çıkmasına yönelik deneme ve imtihandır. Fakat kişinin öldükten sonra yeniden diriltilmesi, yaptığı işlerin karşılığını görmesi maksadıyladır. Şayet insan, karşılık görececek olmaksızın yeniden diriltilmiş olsaydı, işte o zaman Allah'ın hikmetsiz bir iş yaptığı varsayımı geçerli olabilirdi.⁶ Dolayısıyla binayı inşa ettikten sonra başka bir gayeye dayalı olarak onu yıkıp yerine yenisini yapmak hikmet dışı bir iş olmayacaktır.⁷ Bunun yanı sıra herhangi bir gaye gütmeksizin dünyanın yaratılıp ardından yok edilmesi de faydasız ve anlamsız bir iş konumundadır. Bu da dünyanın yaratılma amacının başka bir dünyanın varlığını zorunlu olarak gerektirmektedir. Mâtürîdî, dünyanın herhangi bir gayesi olmaksızın var edilmesini anlamsız bulduğu gibi Yaratıcıya geri dönüşün olmamasını da abes görür. Bu bağlamda o, "Sizi sırf boş yere yarattığımızı ve sizin artık huzurumuza geri

⁴ Ebû Mansûr Muhammed el-Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, nşr. Ahmet Vanlıoğlu (İstanbul: Mizan Yay., 2005-2011), 14/89; 16/162-163, 253-254, 284.

⁵ Mâtürîdî, *Te'vilât*, 14/89.

⁶ Mâtürîdî, *Te'vilât*, 1/67-68; 11/159-160.

⁷ Mâtürîdî, *Te'vilât*, 16/284.

döndürülmeyeceğinizi mi zannettiniz"⁸ ayetine atıfta bulunur. Ona göre bu ayet şunu söylemektedir: Şayet Yaratana geri dönüş yoksa yaratılanların var edilmesi yersiz bir iştir.⁹

Mâtürîdî, yıkmak üzere bir ev inşa etmenin anlamsız olduğu iddiasını Mekkelilerin aleyhine olarak da kullanılabileceğini dikkat çeker. Bunun için de o, ölüm gerçeğine vurgu yaparak Mekke'nin önde gelen müşriklerine şöyle der: Siz, Allah'ın sizi ilkin yarattığını ardından canınızı alacağını kabul ediyorsunuz. Hâlbuki yarattıktan sonra öldürmek de hikmet dışıdır. Çünkü bu da yıkmak üzere bir ev inşa etmeye benzer. O halde yukarıda bahsi geçen fiil, hikmete uygun olduğuna göre insanı diriltmek üzere öldürmek de hikmete uygun bir davranış konumundadır.¹⁰

Görüldüğü üzere Mâtürîdî, Konsey'in idaresi altındaki kimselerin inançlarını manipüle etme amacıyla öne sürdüğü argümanları; özgür irade, imtihan ve gayenin farklılaşması merkezinde ele alarak çürütmeye çalışmıştır. Ne var ki Konsey'in ahiretin olmadığına yönelik polemik türünden tek argümanı bahsi geçen iddiası değildir. Onların bu bağlamda öne sürdükleri bir başka iddia şudur:

1.2. Atalarımız Hala Dirilmedi

Konsey, ahiretin yaşanmayacağına dair gerek Kureyş halkını ikna etmek gerekse Hz. Peygamber'e karşı çıkmak için şöyle demişlerdir: Binlerce yıl önce ölmesine rağmen dirilmeyenlerin daha sonra dirilecek olmasının garantisi nedir?¹¹

Mâtürîdî, söz konusu iddiayı mesnetsiz bulur. Çünkü Mekkeliler, atalarından sonra dünyaya gelmişlerdir. Onların, atalarından sonra yaratılmış olmaları, varlık âlemine gelmelerine mâni olmamıştır. Bu durumda Konsey'in atalarının henüz diriltilmemiş olmaları onların daha sonra diriltilmeyecekleri anlamına gelmemektedir.¹²

1.3. Müslüman Olan da Olmayan da Aynı Şekilde Ölüyor

Kureyş, inananların da inanmayanların da dünya nimetlerinden yararlandığını, Müslümanlar gibi müslüman olmayanların da ölüm anında azap çekip cezalandırılmadıklarını görmektedirler. Bu da onların ahiretin varlığını reddetmelerine neden olmuştur.¹³ Dolayısıyla onlara göre, iman etmeyenlerin kötü sonuçlar ile karşılaşacağına yönelik söylemler iddia sahibinin yalancı olduğunu gösterir. Yalancı kimsenin verdiği haber de doğru olmayacağına göre ahiret de yoktur.

Mâtürîdî, Konsey'in öne sürdüğü bu iddiayı yine onların delillerini kullanarak çürütmektedir. Gerçekten de bu dünyada iyi insan da kötü insan da dünya nimetlerinden istifade etmektedir. Aynı şekilde iman etmeyenler de yaşadıkları dünyada hemen cezalandırılmamaktadır. Ne var ki akıl, iman edenler ile etmeyenlerin birbirlerinden ayrılmasını gerektirmektedir. Allah, verdiği emirleri uygulayan ve yasaklarından sakınan kimselere mükâfat vermeli, insanlara kötülük yapanları da cezalandırmalıdır. Ayrılma bu dünyada olmuyorsa bunun için bir başka dünyaya

⁸ el-Mü'minûn 23/115.

⁹ Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 8/247.

¹⁰ Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 8/291.

¹¹ en-Neml 27/67; al-Ahkâf 46/17; ed-Duhân 44/34-36.

¹² Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 8/291.

¹³ Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 11/95.

ihtiyaç vardır. Bu da ahiret yurdudur.¹⁴ “Benzer şekilde” der Mâtürîdî, “dünya imtihan yurdudur.” Dünyada zenginlik dosta verilse ve düşman da zorda bırakılsa dostluk zorunlu olarak tercih edilir. Ayrıca yasaklara aykırı davranan kimsenin cezası hemen verilse, kişi, kötü eylemlerini mecburen sona erdirir. Böylesi bir durumda imtihanın anlamı kalmaz. Bu nedenledir ki imtihan yurdunda yani dünyada dost ile düşman bir tutulur. Neticede iman eden kimse de inkâr eden kimse de özgür irade ile düşüncelerini gerçekleştirecektir.¹⁵

2. KONSEY'İN ŞİRKE YÖNELİK POLEMİKLERİ VE MÂTÜRÎDÎ'NİN REDDİYELERİ

Konsej üyelerinin büyük çoğunluğunun ahiretin olmadığına yönelik öne sürdükleri argümanlar zorunlu olarak, kişilerin işlediği eylemlerinin mükâfat ya da cezalarının bu dünyada görüleceği sonucuna götürür.¹⁶ Mesele yönetici değil de yönetilen halkın eksenine indirildiğinde şu durum dikkat çekmektedir: Kureyş halkı, Kureyş liderlerine sadece zengin ve güçlü oldukları için itaat etmemektedir. Bunun ardında Konsey tarafından temellendirilmeye çalışılan bir düşünce vardır.¹⁷ Bu çerçevede Konsey, Kureyş halkını mükâfat ve cezanın bu dünyada görüldüğü fikrine iknâ etmek için şu argümanları ileri sürmektedir:

2.1. Kişinin Zengin ve Güçlü Olması Onun Allah Nezdindeki İtibarını Gösterir

Konsej'in öne sürdüğü bu argüman her ne kadar vahye, resule ve müminlere karşı dile getirilmişse de bu, kendi tebaasına yönelik bir cevap olarak da işlev görmektedir.¹⁸ Nitekim gündelik hayatta kişinin, kendine düşman olan birine iyilik yapması, onu zengin kılıp türlü nimetler vermesi hikmetli bir iş değildir. Aynı şekilde kişinin dostunu desteksiz bırakması ve onu sıkıntıya sokması da hikmet ehlinde sadır olacak bir davranış değildir. Diğer taraftan Allah hakîmdir, hakîm olanın abes bir işle iştigal etmeyeceği gerçeği şu anlama gelir:

“Bir kimseyi zengin kılıp onu maddî açıdan türlü meziyetler ile donatması Allah'ın, o kimseyi sevdiğinin göstergesidir.”¹⁹

Ahireti reddetmelerinin zorunlu sonucu olarak söylenen bu ifadeye mukabil Mâtürîdî, fakirlik ya da zenginliğin imtihanın bir gereği olduğuna dikkat çeker. İmtihan yurdu olan dünyada kişinin zenginlik içinde yaşaması onun değerli olduğu anlamında bir delil değildir. Bunun yanı sıra darlık içinde yaşamak da düşmanlığın cezası olarak görülmemelidir. Çünkü müminler içerisinde zengin olan kimselere mukabil; fakir olan kimseler de vardır. Zengin müminlerin bu durumu onların Allah katındaki üstünlüklerinden kaynaklanmadığı gibi, fakir olanların da Allah'a karşı bir suç işlediklerinden kaynaklanmamaktadır. Aksine zenginlik ya da fakirlik imtihanın gereğidir.²⁰ Bu ikisi, Allah'ın imtihan maksadıyla kullarını karşı karşıya bıraktığı bir durumdur.²¹ Çünkü bireyin

¹⁴ Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 8/109; 10/72-73; 11/229; 15/316; 17/23.

¹⁵ Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 16/29-30.

¹⁶ Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 17/16.

¹⁷ Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 16/141.

¹⁸ Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 16/142.

¹⁹ Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 11/435.

²⁰ Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 2/282; 11/435-436.

²¹ Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 11/437.

servet sahibi olması ya da fakir bir hayat sürmesinde asıl fail Allah'tır. Kişi, kimi zaman sebeplere sarılmadan da zengin olabilir.²² Aksi olsaydı zengin olması gereken nice akıllı kimseler fakir; fakir kalması gereken nice kimseler de zengin olmazdı. Fakat realite durumun aksini göstermektedir.²³

2.2. Allah, Yaptıklarımızdan Razıdır

Konsey'in bu iddiası, bir yandan putlara tapmayı meşru kılmaya diğer yandan yaptığı ya da yapılmasını emrettiği işlerin yanlış olmadığına ikna çabasıdır. Bu yargılarına yönelik açıklamaları şöyledir:

“Bizler, babalarımızın takipçileriyiz. Varlığımızın sebebi onlardır ve biz, onların yaptıkları ne varsa aynısını yapmaktayız. Babalarımızın yaptığı işler gayr-ı meşru olsaydı Allah buna izin vermez ve hemen bu işleri yapanları helak ederdi. Bu durumda biz var olmazdık. Bizim varlığımız ise babalarımızın helak edilmediğini, bu da onların yaptığı işlerin yanlış değil, aksine doğru olduğunu gösterir.”²⁴

Mâtürîdî, söz konusu temellendirmeyi akli verilerden hareketle çürütmektedir. Bunların ilki şudur: Sizin atalarınız arasında peygamberleri tasdik eden ve onları kabul edenler vardı. Buna mukabil peygamberleri ve onların getirdiği şeyleri inkâr edenler de vardı. O halde siz, atalarınız arasında peygamberlere inananlar dururken niçin inkâr edenlere tabi oluyorsunuz?²⁵

Mâtürîdî, söz konusu karşı iddiasını başka veriler ile de desteklemektedir. Şöyle ki müşriklerin ataları arasında babalarına muhalif davranan Yahudiler, Hristiyan ve Mecusîler de vardı. Buna rağmen Allah, onları kökten helak etmemişti. Benzer şekilde müşriklerin ataları arasında, onlar gibi puta tapmayan kimseler de vardı. Kureyş'in inancına göre, onların Allah'ın puta tapmaya yönelik emrini dinlememeleri nedeniyle helak olmaları gerekirdi. “O halde” der Mâtürîdî, Müşrik liderlere sormalıyız: “Allah'ın onları helak etmeyişi, onlardan da razı olduğu anlamına mı gelir?” Mâtürîdî, söz konusu sorunun “evet” diye yanıtlanmasını Allah'ın taban tabana zıt olan iki şeye onay vermesi anlamına geleceğini söyler. Böylesi bir durum da Allah için söz konusu olamaz. Buna mukabil, söz konusu soru “hayır” diye cevaplanırsa bu, puta tapanların hemen cezalandırılmaması Allah'ın onlardan razı olduğu şeklindeki delili de geçersiz kılar.²⁶

Mâtürîdî, el-En'âm 6/148 ayetinde yer alan “De ki: iddianızı ispatlayacak bir deliliniz varsa getirin onu bize”²⁷ ifadesinden mühlhem “Allah'ın sizden razı olduğuna, size atalarınız gibi puta tapmaya davet ettiğine ve yaptığınız işler nedeniyle sizi cehennemle cezalandırmayacağına dair O'ndan aldığınız bir delil mi var?” şeklindeki sorusunu sorar. “Üstelik” der Mâtürîdî, “sizin gibi hareket etmeyen kimseler de vardı ve Allah onları da cezalandırmadı. Böylesi bir durum Allah'ın onlardan razı olduğu şeklinde kesin olarak yorumlamak mümkün mü” diye ikinci bir soruyu öne sürer ve nihayet sorusunu kendisi cevaplar: “Onların iddialarını ispatlayacakları hiçbir delilleri yoktur.”²⁸

²² Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 11/142.

²³ Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 13/243.

²⁴ Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 5/246; 7/31.

²⁵ Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 12/86-87.

²⁶ Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 5/323-324.

²⁷ el-En'âm 6/148; Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 6/148-158.

²⁸ Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 5/246-247.

2.3. Bütün Bu Kâinatı Yaratan Allah'ın Ortakları Olmalıdır. Bu Ortakların da Kendilerine Ait Bazı Hususiyetleri Bulunmalıdır

Böylesi bir yargıya sahip Kureyş, iddiasını temellendirmek adına şu şekilde bir gerekçe öne sürer:

Gündelik yaşamda hükümdarın huzuruna herkes giremez. Aynı şekilde hükümdara herhangi bir kimse hizmet edemez. Onun huzuruna girmek ya da ona hizmet etmek ancak bu görevlere layık ve ona yakın olan kimselerin işidir. Gündelik hayatta şartlar böyleyse Allah için de böyle olmalıdır. Allah, bütün kâinatı yaratmıştır. Böylesi bir kudrete malik olana kul olmak herkesin harcı olmamalıdır. Öyleyse kulluk, Allah'a yakın olanlara yapılmalıdır. Allah'a yaklaşabilmek ancak bu sayede mümkün olacaktır.²⁹ Dolayısıyla bu da putlara tapmak için bir sebeptir.

Mezkûr aşkın ilah anlayışının etkisiyle Konsey üyeleri arasında yıldızlara tapanlar da vardı. Bunlara göre tapınılacak araçların üzerinde bunun aracı olduğunu düşündürecek bazı özellikler olmalıydı. Arapların inancına göre Sirius/Sî'râ, Tanrı katındaki itibarından dolayı gökyüzündeki en parlak yıldızdır. Sirius'a gökteki en parlak yıldız olduğu için tapılıyordu.³⁰ Arab'ın bulduğu herhangi dört taşın en güzel ve parlak olanını seçip ona tapmaya başlaması da³¹ böylesi bir mantığın sonucudur.

Mâtürîdî, öne sürülen bu iddiayı yine akli verilerden hareketle çürütmektedir. Şöyle ki bir kişinin diğerine aracılık etmesi için bazı özellikleri olması gerekmektedir. Bunların ilki, aracılık yapan kimsenin, Sultan'ın nezdinde özel bir kıymeti olmasıdır. Aracı olan kişinin kıymet kazanması ise ancak onun Allah'a tüm gücüyle kul olmasına bağlıdır. Bu şekilde davranan kimse aracılık yapma hakkını haiz olabilir. Buna mukabil kulluk yapma ihtimali bulunmayan kimselerin aracı olmaları da mümkün değildir. Putların insan olmamaları onların kul olma ihtimalini elinden almaktadır. Şu halde kul olamayan kimsenin şefaathet hakkı da bulunmamaktadır. Onların fayda ya da zarar verme imkânlarının bulunmadığından şefaathet yetkileri de yoktur.³²

Konsey'in bazı müşrikleri puta tapmayı mezkûr argümandan hareketle temellendirirken, diğer bazı üyelerinin şirki temellendirmesi farklıdır. Bu fark da şudur:

Hükümdarın etrafındaki kişilere yönelik hizmet, kişinin, bu kimselerce hükümdar nezdinde anılmasına neden olur. Benzer şekilde herhangi bir problem söz konusu olduğunda hükümdara hizmet eden kimseler problem yaşayanlara aracı/şefaathetçi olurlar. Aynı durum putlar için de geçerli olmalıdır. Bu putlar sayesinde kişi Allah'a yaklaşabilecektir.³³

Ne var ki Mâtürîdî, bu iddiayı da akli verilerden hareketle çürütmektedir. Şöyle ki o, öncelikle sultan ile irtibata geçmek için ona hizmet edenlere hizmet etmeyi doğal karşılar. "Üstelik" der

²⁹ Mâtürîdî, *Te'vilât*, 6/42.

³⁰ Mâtürîdî, *Te'vilât*, 14/217-218. Yemen halkının taptığı Sirius yıldızı hakkında bilgi için bk. Fahreddîn Muhammed b. Ömer er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb* (Mısır: y.y., 2003), 29/23; Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003), 3/294; Ahmed b. Muhammed es-Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân fi tefsîri'l-Kurân* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003), 6/28.

³¹ Cevad Ali, *el-Mufaşşal fi târihi'l-Arab kable'l-İslâm* (Bağdat: Bağdat Üniversitesi, 1413/1993), 6/67.

³² Mâtürîdî, *Te'vilât*, 7/32.

³³ Mâtürîdî, *Te'vilât*, 7/31.

Mâtürîdî, “onlar ile irtibata geçmek yasak olmadığı gibi aksine bu, bir zorunluluğun neticesidir. Yine sultana hizmet edenlere hizmet etmek de olağan bir durumdur. Onlara hizmet etmek de yasak değildir. Fakat bu iki mesele arasında bir fark vardır: Padişaha ulaşmak için araçlara başvurmakta bir yasak yok iken; Allah’a kul olma hususunda araçlara başvurmak yasaklanmıştır. Allah, kulluğun sadece Zatına yapılmasını emretmiştir. Diğer yandan Allah, başkasına ibadet edilmesini de yasaklamıştır. Dolayısıyla emir ve yasaktan sonra araya başka araçları koymak ve onlara ibadet etmek yanlış bir davranış olmaktadır.”³⁴

3. KONSEY’İN RİSALETİN REDDİNE YÖNELİK POLEMİKLERİ VE MÂTÜRÎDÎ’NİN REDDİYELERİ

3.1. Hz. Muhammed Deli, Mecnun ya da Sihirbaz Olmalıdır (!)

Konsey, tebasının Hz. Muhammed’e iman etmelerinin önüne geçmek amacıyla o’nu deli, mecnun/cinlenmiş ya da sihirbaz olmakla itham ediyordu.³⁵ Bunu da şu şekilde temellendirmeye çalışıyorlardı: Mekke’de toplum tarafından akıllı, zekâsı, zenginliği ve hilmi nedeniyle üstünlüğü takdir edilen kimseler putlara tapıyorlardı. Puta tapmakta herhangi bir problem olsaydı, öncelikle seçkin insanlar bu eyleme karşı çıkardı. Bu türden insanların karşı çıkmaması, aksine bizatihi puta tapmaları böylesi bir eylemin doğru olduğu anlamına gelir. Bu durumda herkesin özellikle akıl, zekâ vb. nitelikler açısından seçkin olan kimselerin doğru demesine rağmen bir başkasının bu işe yanlış demesi toplum aklını hiçe saymak anlamına geleceğinden, bu düşünce sahibi ya deli ya da mecnun olmalıydı.³⁶

Mâtürîdî, Konsey’in söz konusu temellendirmesini el-A’râf 7/184 ayeti ile çürütmektedir: “Yıllar yılı aralarında bulunan arkadaşları Muhammed’in (s.a.v.) deli olmadığı akıllarına hiç mi gelmiyor?” Mâtürîdî’ye göre bu ayet, düşünmemeleri nedeniyle Konsey’e yönelik bir kınama mahiyetindedir. Hz. Peygamber hakkında düşünselerdi o’nun, verdiği haberleri uydurmadığını, aksine bunları bizzat Allah’tan aldığını ve yine onun deli olmadığını bilirlerdi. “Çünkü” der Mâtürîdî, Hz. Peygamber Tevrat ve İncil’de yer alan emir ve yasakları onlara bildiriyordu. Üstelik Konsey onun okuma yazma, bundan da öte bu kitapların yazılı olduğu dilleri bilmediğinden de elbette haberdardı. Aynı şekilde onlar, Hz. Peygamber’in hiçbir haham, keşiş yahut papazdan söz konusu bilgileri almadığının da farkında idiler.³⁷ Tüm bu gerçeklere rağmen ona deli denmesi, onun hakkında düşünülmemesinden kaynaklanıyordu. “Aslında” der Mâtürîdî, “Ayette yer alan “düşünmediler mi?” ifadesi “sen şöyle yapmadın mı?” demek gibidir. Bu ifade muhataba “Sen aslında böyle yaptın” demektir. Bu durumda onların Hz. Peygamber’in mecnun olduğunu söylemeleri aslında öyle bir şey olmadığını bildikleri anlamına gelir. Dolayısıyla Konsey, gerçeği bildiği halde inatlarından dolayı inkârı tercih etmiştir.³⁸

³⁴ Mâtürîdî, *Te’vîlât*, 14/217-218.

³⁵ el-Yûnus 10/2, ez-Zâriyat 51/39, 52; el-Kalem 68/51.

³⁶ Mâtürîdî, *Te’vîlât*, 11/446; 13/297.

³⁷ Mâtürîdî, *Te’vîlât*, 1/150; 2/137; 6/80; 7/9, 223; 11/131-132; 15/150.

³⁸ Mâtürîdî, *Te’vîlât*, 6/126-127.

Konsej'in, Hz. Muhammed'i özellikle mecnun olarak yaftalarken öne sürdüğü diğer argüman, vahyin gelmesi esnasında O'nun yüzünün renginin değişmesi ve terlemesiydi.³⁹ Müşrik liderler, bu durumu da kendi lehine çevirmek istemiş ve O'nu deli değilse de cinlerden bilfiil yardım alan birisi olarak göstermek istemişti. Nitekim aynı toplumda cinlerden yardım alan kimseler vardı⁴⁰ ve Hz. Muhammed de bunlardan biri olmalıydı.

Mâtürîdî, Sebe 34/46 ayetinin müşriklerin iddiasına cevap olduğunu söyler. Şöyle ki vahyi aldığı esnada Hz. Peygamber'in yüzünün terlemesi yahut renginin değişmesi o'nun deli olmasıyla irtibatlandırılmaz. Çünkü o, vahyi aldıktan hemen sonra öylesine hikmetler ve öğütler vermiştir ki bunların benzerlerini ne insanların ne de cinlerin filozofları getirebilir. O'nun getirmiş olduğu şeyler delilerin alametlerinden değildir. Bundan da öte söz konusu hikmet ve öğütler, delilik halinde öğrenilebilecek şeyler değildir. Çünkü deli, kendisinden geçme halinden sıyrıldıktan sonra öyle şeyler söyler ki kimse onun sözlerine aldırılmaz, değer de vermez.⁴¹

Konsej'in, Hz. Peygamber'i deli (!) olarak yaftalamalarının ardında şu gerçek de yatmaktadır: Onlar, toplumun zengin, güçlü ve nüfuz sahibi yöneticilerinden oluşuyordu. Onlara karşı gelmek ya da hükümlerine muhalif olmak mümkün değildi. Aksi durumdaki kişinin öldürülmesi sıradan bir hadiseydi. Bu nedenle böylesi yöneticilerden müteşekkil bir gruba karşı çıkacak kişinin, üstelik kendisine destek olacak başka güçlü kişilerin bulunmaması, onun deli olmasını gerektirmektedir.⁴²

Ne var ki Mâtürîdî, yine Sebe 34/46 ayetinin mevzu bahis iddiaya da cevap olduğunu söyler. Şöyle ki Hz. Peygamber, tebliğ vazifesini yerine getirmek için canını tehlikeye atmıştır. Çünkü o, şiddetli bir azaba karşı insanları uyarma görevini üstlenmiştir. Bu görevi yerine getirmek için de muhatap olduğu Firavunların tehditlerine boyun eğmemiş, canı pahasına kendisine emredileni yani tebliğ ve uyarma görevini yerine getirmiştir. Dolayısıyla o, deli olduğu için değil, görevini yerine getirmek için Firavunlara karşı çıkmıştır. Bu ifadeleri sonrası Mâtürîdî, Allah'ın Hz. Peygamber'i koruduğunu, muhaliflerine üstün geldiğini ve onların tüm hilelerini boşa çıkardığını belirtir. "Netice itibariyle" der Mâtürîdî, Konsej'in deli olmasına dayanak kıldıkları nokta, Hz. Peygamber'in risaletinin ispatı olmuştur, diyerek konu bağlamındaki ifadesini sonlandırır.⁴³

Konsej'in Hz. Peygamber'in tebliğ vazifesine mani olmak adına öne sürdükleri diğer bir iddia ise o'nun sihirbaz olduğu şeklindedir. Nitekim Velid b. Muğire, baba ile oğulun arasını ancak bir sihirbaz ayırabilir şeklindeki düşüncesi nedeniyle Hz. Peygamber'in sihirbaz olduğu iddiasını öne sürmüştü.⁴⁴

Mâtürîdî, söz konusu iddiayı da çürütmek amacıyla ele alır. Ona göre Hz. Peygamber'in dedikleri velev ki sihir olsaydı, bu dahi o'nun resul olduğu anlamına gelirdi. Çünkü sihir denilen

³⁹ Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, *Şahîhi Buhârî* (Riyad: Dâru's-Selâm, 1999), "Vahiy", 1.

⁴⁰ Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 16: 246; Cevad Ali, *el-Mufaşşal*, 6/257-258; Şemseddin Günaltay, *İslam Öncesi Araplar ve Dinleri* (Ankara: Ankara Okulu Yay., 1997), 126-127.

⁴¹ Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 16/10.

⁴² Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 6/126; 8/11; 13/297; 17/243.

⁴³ Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 16/10. Ayrıca bk. Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 11/409; 17/244.

⁴⁴ Ayrıntılar için bk. Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 16/245-246; Muhammed b. Cerir et-Taberî, *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân* (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2002), 29/187-191.

şey, kişinin kendi aklını kullanması neticesinde ulaşılabilecek bir şey değildir. Aksine bu, kişinin bir ustadan öğrenmesi gereken bir ilimdir. Hâlbuki Kureyş'in önde gelenleri, Hz. Peygamber'in hiçbir sihirbazdan ders almadığını biliyordu. "Şu halde" der Mâtürîdî, Konsey, o'nun söylemiş olduğu sözlerin sihir olmadığını ve söylediği şeylerin bizzat Allah'tan aldığını net bir şekilde biliyordu.⁴⁵

Mâtürîdî, Hz. Peygamber'in sihirbaz olduğu iddiasını ele almaya devam eder. Buna göre sihirbaz yahut büyücü, insanları birbirinden ayırmak maksadıyla büyü yapar. Fakat bu büyü ve onun neticesi kimsenin fark edemeyeceği şekilde gerçekleşir. Hâlbuki Hz. Peygamber'in insanların arasını ayırması gizli değil, açıktır. O, bu işini, insanlara deliller getirmek suretiyle gerçekleştiriyordu. Söz konusu akli deliller üzerinde düşünen kimseler onları kabul ederken; deliller üzerinde düşünmeyen kimseler ise bunları reddediyordu. Dolayısıyla baba ile oğul arasındaki ayırım, onların deliller üzerinde düşünüp düşünmemesinden kaynaklanıyordu. Bu durumda, ayırma işlemi hem gizli değil, alenidir hem de bizzat kişilerin kendilerinden kaynaklanmaktadır. Neticede delilleri reddeden kimseler onlar üzerinde düşünselerdi, bunlar, onların ayrılmasına değil, bir araya gelmelerine yol açacaktı.⁴⁶

Son olarak Mâtürîdî, sihirbazın sihir yapma amacı üzerinde durur. Buna göre bu kimsenin amacı, toplumun önde gelenleri nezdinde itibar kazanmak ve bu sayede zenginlik elde etmektir. Hâlbuki Hz. Peygamber, kimseden bir beklenti içinde olmadığı gibi makam sahiplerine karşı geliyordu. O, insanların birbirlerine karşı kibirlenmemelerini, dünya nimetlerine karşı zühd içinde olmalarını istiyordu. O halde der Mâtürîdî, Hz. Peygamber'i sihirbaz olarak yaftalamak ne kadar doğru olabilir.⁴⁷

Mâtürîdî, Konsey'in birbirleriyle tezat içeren sihirbaz ve mecnun ifadeleri üzerinde durur. Çünkü onlar, Hz. Peygamber'e mecnun da diyorlardı sihirbaz da. Fakat mecnun ve sihirbaz birbirlerinin zıttı konumundadır. Sihirbaz olabilmek için son derece bilgili, mahir ve ilimde üstün olmak gerekir. Bu durumda bir insanın hem çok cahil hem de çok âlim olduğunu söylemek, ona, birbirleri ile tezat içeren ifadeleri kullanmak demektir.⁴⁸ Şu halde Konsey'in tüm söylemleri, manipüle etmekten başka bir şey değildir.

3.2. Allah Hakîmdir

Tamamen hakikat olmakla beraber Konsey, bu yargıyı şu amaçla zikretmişti:

Allah'ın yaptığı her iş yerli yerindedir. Bunun için de O'nun her şeyi bilmesi gerekir. Her şeyi bilen Allah, kabul edilmeyecek yere elçisini göndermez. Çünkü hükümdarlar da bir yere elçi gönderir, fakat kabul edileceğini bildiği yere elçi gönderir. Elçinin kabul edilmeyeceği bilinen bir

⁴⁵ Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 16/249.

⁴⁶ Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 16/249-250.

⁴⁷ Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 16/250.

⁴⁸ Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 8/11. Mâtürîdî'nin öne sürdüğü iddia Zeccâc tarafından da dile getirilmiştir. Bk. Ebû İshâk İbrâhim b. es-Serî ez-Zeccâc, *Kitâbu'l-meâni'l-Kur'ân ve i'râbühû*, thk. Abdülcelil Abdüh Şelbî (Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1988), 5/42.

yere gönderilmesi hikmet dışı bir iştir. Allah'tan hikmet dışı bir iş sadır olmayacağına göre o (Hz. Muhammed) elçi olamaz. Çünkü Konsey, Hz. Peygamber'in elçiliğini kabul etmemektedir.⁴⁹

Mâtürîdî, bahsi geçen bu iddiayı şöyle değerlendirir: Gerçekten de elçi kabul edileceği bilinen yere gönderilir. Elçiyi gönderen de onu ancak kendi menfaati yahut ihtiyaç duyduğu bir şey sebebiyle gönderir. Aksi durumda göndermez. Ne var ki Allah hiçbir şeye muhtaç değildir. Aksine O, elçisini, gönderdiği kimselerin menfaat ve ihtiyaçları nedeniyle gönderir. Gelen haberlere tabi olmaları durumunda onlar dünya ve ahiret mutluluğunu kazanacaklardır. Buna rağmen elçi reddediliyorsa böylesi bir durum, elçiyi gönderene herhangi bir zarar vermeyecektir. Dolayısıyla Allah, kabul edilmeyeceğini bildiği halde yine de elçi gönderebilir.⁵⁰ Mâtürîdî, bu ifadesini ez-Zuhrûf 43/5 ayetiyle destekler: “Siz, kıymet bilmeyen bir topluluksunuz diye Zikri/Hz. Peygamber'i size göndermekten vaz mı geçelim?” Mâtürîdî der ki: “Çünkü o, elçi olarak öncelikle size gelmiş olabilir. Bununla beraber o'nun tek muhatabı siz değilsiniz. Siz o'na iman etmemiş olabilirsiniz fakat sizin dışınızda başka muhataplar pek ala o'nun getirmiş olduğu delilleri kabul edebilirler. Nitekim etmişlerdir de. Benzer şekilde der Mâtürîdî, siz, o'nu yalancı olmakla suçlayabilirsiniz. Fakat sizin dışınızdakiler, o'nun sıddık olduğunu pek ala göreceklerdir.⁵¹ Bu ifadeleriyle Mâtürîdî, bir nevi Konsey'e kendilerini gözlerinde çok da büyütmemeleri gerektiğini söylemiş olmaktadır. Öte yandan Konsey'in bazı üyeleri iddialarını delillendirmek adına şu argümanı öne sürerler.

3.3. Elçi, Bir Melek Olmalıdır

O'nun (Hz. Peygamber'in) elçi olduğu kabul edilse dahi bu elçinin, onu gönderenin makamından olması gerekmektedir. Elçiyi gönderen, yanında melekleri varken neden bir insan seçsin? Kaldı ki elçi, bir mekândan başka mekâna gelir. Fakat o (Hz. Peygamber), elçi olduğunu iddia etse de öncelikle başka bir yerden Mekke'ye gelmiş değildir.⁵² Öyleyse o bir elçi değildir.

Mâtürîdî, bahsi geçen iddiayı mesnetsiz bulur. Ona göre insana gelen elçi insanın özelliklerini taşıyan vasıflara sahip olmalıdır. Böylesi bir durumun en temel gerekçesi peygamber olduğunu iddia eden kişinin iddiasını mucize göstererek ispatlamasıdır. Bu sayede elçinin gönderildiği kimseler, onun söz ve davasının hak olduğunu anlayabilecektir. Nitekim mucize, bir başkasının kesinlikle benzerini yapamayacağı bir şeydir. Şayet gelen elçi melek yahut cin olsa idi onun gösterdiği şeyin mucize olup olmadığı anlaşılacaktır. Çünkü tür değişmiştir ve tür değişirse kuvvet de değişir. İnsan ise cin ya da meleğin gücünün sınırlarını bilmemektedir. Dolayısıyla insanın yapabildiği şeyleri melek yahut cinin yapması imkân dâhilindedir. O halde melek ya da cinin yaptığı şeyler belki de mucize kapsamına alınamayacak türden bir şey olabilir. Durum bu olduğuna göre gelen elçi insan türünden olmalıdır. Bu sayede o, hiçbir kimsenin yapamadığı şeyleri yapmak suretiyle mucize göstermiş olacaktır. Bu da elçinin, Allah'ın gönderdiği bir kimse olduğu iddiasını temellendirecektir.⁵³

⁴⁹ Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 9/407-408; 13/221-222.

⁵⁰ Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 9/408.

⁵¹ Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 13/223-224.

⁵² Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 14/87-88.

⁵³ Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 5/337; 8/359-360; 14/88-89.

Mâtürîdî'ye göre elçinin bir başka mekândan gelmesi gerekir şeklindeki iddia da tutarlı değildir. Şayet elçi başka bir yerden gelse idi onun peygamber olduğu bilinemezdi. Bu nedenle elçi, içinde yaşadığı toplumdan gönderilmelidir. Çünkü toplum, o kişinin daha önce hiç yalan söylemediğini bilmelidir. Aynı şekilde toplum, peygamber olduğunu söyleyen kimsenin daha önce hiçbir emanete ihanet etmediğini de görmelidir. Bu sayede toplum, kendi menfaati için hiçbir zaman yalan söylemeyen bir kimsenin Allah adına asla yalan söylemeyeceği sonucuna varacaktır. Diğer yandan elçi, başka bir mekândan gelmiş olsaydı, peygamber olduğunu ispat etmek için getirdiği delillerin ya da gösterdiği mucizelerin başkalarından öğrendiği söylenerek karşı çıkılabılırdi. Buna mukabil elçi, içinde yaşadığı toplumdan zuhur ettiğinde, onlar, daha önce böyle şeyler yapmadığını bildiği için onun Allah'ın elçisi olduğunu anlayabileceklerdir.⁵⁴

3.4. O, (Hz. Peygamber) Elçi Olamaz Çünkü O Fakirdir

Bunun anlamı yukarıda geçtiği üzere şuydu: Ahiret yoksa ceza ve mükâfat bu dünyada peşin olarak verilmelidir. Bir insan fakir ise o, kesinlikle Allah'ın sevmediği bir kuldur. Nitekim gündelik hayatta biri diğerine ikram ediyorsa bu, ikram edilen kişinin sevildiği ya da en azından ikram sahibince onun düşman olarak görülmediği anlamına gelir. Fakat birinin elinden tüm imkânları alınmış, desteksiz bırakılmışsa ve üstelik sevdikleri teker teker öldürülmüşse bu durum, o kişinin Allah tarafından cezalandırıldığı anlamına gelmektedir. Bu şartlar altında fakir vb. bir kişinin üstelik düşmanı iken Allah'ın elçisi olduğunu iddia etmesi bir iftiradır. Dolayısıyla risalet gibi önemli bir görev, ancak Allah'ın sevdiği bir kimseye verilmelidir.⁵⁵ Öyleyse risalet ya Tâif ya da Mekke'nin en zengin iki kişisinden birine verilmelidir.⁵⁶

Mâtürîdî, söz konusu iddiayı öne sürmekle Konsey'in asli itibariyle İblis gibi düşündüğünü belirtmektedir.⁵⁷ Bununla beraber o, insani ölçülerden hareketle İlahi olanın yargılanamayacağı düşüncesindedir. Gerçekten de dost, düşmanına ikram edip dostunu ihmal etmez. Ne var ki bu durum dünyevi ölçülere göredir. Fakir de olsa bir insanın peygamberlik görevini alması, işlerin, Allah'ın koyduğu kurallara göre gerçekleşeceğini göstermektedir. Çünkü Allah'ın, sevmesi nedeniyle bir kulunu dünyada zengin kılma zorunluluğu bulunmadığı gibi, nefret ettiği için de bir kulunu dünyada fakir kılma mecburiyeti yoktur. Benzer şekilde Allah, zengin kıldığı kimseyi kıymetinin yüce olması nedeniyle; sıkıntılı bir hayat yaşattığı kimseyi de nezdinde itibarlı olması nedeniyle sıkıntı içinde yaşatmış değildir. "Zira" der Mâtürîdî, zengin olduğu halde Allah nezdinde değersiz nice kimseler vardır. Buna mukabil fakir olduğu halde Allah nezdinde kıymetli nice kişiler vardır.⁵⁸

Mâtürîdî, Konsey'in bahsi geçen iddiasını daha önce de Firavun'un savunduğunu söylemiştir. Nitekim o, Hz. Mûsâ'yı reddederken, onun fakir olmasını da bir gerekçe olarak öne sürmüştür. Benzer durum diğer peygamberlerin inkâr edilmesi sürecinde de kendini göstermiştir. Fakat der Mâtürîdî, inkâr etmeleri neticesinde onların helak edildiklerine dair haberler size ulaşmıştır. Buna

⁵⁴ Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 2/463-464; 5/336-337.

⁵⁵ Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 5/207-208; 13/242; 15/304; 16/89; 17/193.

⁵⁶ ez-Zuhuf 43 /31.

⁵⁷ Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 16/90.

⁵⁸ Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 13/242.

rağmen siz, bahsi geçen gerekçeniz nedeniyle inkârınıza nasıl devam edebiliyorsunuz? Saltanatının bir sınırı olan padişahlara karşı gelmeye cesaret edemediğiniz halde hükümranlığı tüm kâinatı kuşatana karşı gelmeniz neticesinde başınıza bir musibetin gelmeyeceğinden nasıl emin olabiliyorsunuz?⁵⁹

Mâtürîdî'ye göre peygamberlik görevinin, insanların zengin liderlerine değil, orta halli kimseye verilmesi onun resul olduğunu daha net bir şekilde ispat eder. Çünkü insanlar, liderlerine yahut büyüklerine itaat etmeye meyyal olarak yaratılmıştır. Şayet, peygamberlik görevi insanların liderlerine yahut büyüklerine verilmiş olsaydı onların peygamber olduklarına dair deliller kendilerini gösteremezdi. Bunun sebebi, insanların zaten yöneticilerine itaat ediyor olmalarıdır. Fakat söz konusu görev, orta sınıftan birisine verilecek olsa, bu, onun peygamber olduğunun anlaşılmasına katkı sağlar. Şöyle ki insanlar kendileri ile aynı sınıftan olan bir kimseye itaat edecek şekilde yaratılmamışlardır. Bu durumda insanlar, peygamber olduğu iddiasında bulunan kimsenin getirdiği delillere bakacaklardır. Diğer bir ifade ile insanlar, peygamberin maddi durumuna bakarak değil, öne sürdüğü deliller nedeniyle ona tabi olacaklardır.⁶⁰ Böylesi bir durum kişinin cebren değil, özgür iradesiyle iman etmesine yol açacaktır. Dolayısıyla Hz. Muhammed'in zengin bir kimse olmaması ona yönelik imanın özgür irade ile gerçekleşmesine matuftur.

SONUÇ

Kur'an-ı Kerîm, Peygamber'i ve İslam'ı eleştirenler hakkında konuşurken genel bir dil kullanır. Onun kalıp olarak kullandığı "inkâr edenler diyor ki" ifadesi her seferinde farklı bir kesimin itirazını anlatmaktadır. Bu eleştiriler farklı kesimlerden gelse de onların hepsi Konsey'in üyeleridir.

İslam, Konsey üyelerinin ortak düşmanıdır. Bu nedenle, Kureyş'in Hz. Peygamber'e muhalefetinin şu noktalara dayandığı sonucuna varılabilir: Tek Tanrı'ya inanmak, Hz. Muhammed'in peygamberliği ve dirilişin reddedilmesi. Ancak, onlar bu noktaları sadece reddetmekle kalmadılar, aynı zamanda akılcı eleştiriler yapmaya çalıştılar. "Diyalektik sanat" veya "tartışma" tekniklerinden nasıl yararlandıklarını görmek de oldukça ilginçtir. Diğer bir ifade ile Konsey, Müslümanlara, özellikle kabileleri arasında güçsüz olan Müslümanlara karşı türlü işkenceyi yapmakla yetinmediler. Onlar aynı zamanda söz konusu kimseleri eski dinlerine geri döndürmek için ikna kabiliyetlerinden de yararlandılar. Mâtürîdî, Konsey'in iddialarını hiç çarpıtmadan ve hakaret etmeden aktarmış ve böylece tartışma sırasında takip edilmesi gereken görgü kurallarını da göstermiştir.

Anlaşılan o ki Mâtürîdî, öne sürülen argümanları son derece önemsemiştir. Bununla beraber o, söz konusu argümanların ne anlama geldiğini de açıklamıştır. Ardından, Konsey'in oldukça sağlam görünen argümanlarını, yine onların tekniklerini kullanarak çürütmüştür.

Açıkçası, müfessirlerin çoğunun Mâtürîdî'nin ele aldığı konulara ayrıntılı olarak değinmediği söylenebilir. Böylesi bir durumun, müfessirin kişisel özelliklerinin tefsir sürecinde aktif rol oynaması sebebiyle müfessirin kendisinden kaynaklandığını söylemek mümkündür.

⁵⁹ Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 15/305.

⁶⁰ Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 5/207-208.

Bize göre Mâtürîdî'nin Konsey'in argümanlarını bu derece çok önemsemesinin gerekçesi, onların ileri sürdüğü iddiaların zaman içerisinde tekrarlanmasıdır. Konsey üyeleri, aynı zamanda farklı entelektüel düzeylere sahip kimselerdir. Onlar materyalist, deist, ateist, politeist vb. kimselerdir. Onların ileri sürdüğü iddiaları takip eden zaman içerisinde görmek mümkün olacaktır. Dolayısıyla onlara cevap vermek demek, süreç içerisinde öne sürülecek iddialara da cevap vermek demek olacaktır.

KAYNAKÇA

- Baba, Coşkun. *Retoriğin İkna Gücü*. Konya: Çizgi Yay., 2018.
- Buhârî, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmâil. *Sahîh-i Buhârî*. Riyad: Dâru's-Selâm, 1999.
- Cevad Ali. *el-Mufasssal fî târihi'l-Arab kable'l-İslâm*. 10 Cilt. Bağdat: Bağdat Üniversitesi, 1413/1993.
- Gengil, Veysel. "Mekke Müşriklerini Mâtürîdî'nin Gözüyle Okumak". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20/38 (Aralık 2018), 201-222.
- Günaltay, Şemseddin. *İslam Öncesi Araplar ve Dinleri*. Ankara: Ankara Okulu Yay., 1997.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed. *Te'vilâtü'l-Kur'ân*. nşr. Ahmet Vanlıoğlu. 18 Cilt. İstanbul: Mizan Yay., 2005-2011.
- Mukâtil b. Süleymân. *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiye, 2003.
- Râzî, Fahreddîn Muhammed b. Ömer. *Mefâtihu'l-Gayb*. 32 Cilt. Mısır: y.y., 2003.
- Sa'lebî, Aḥmed b. Muhammed. *el-Keşf ve'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiye, 2003.
- Ṭaberî, Muhammed b. Cerîr. *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân*. 30 Cilt. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2002.
- Zeccâc, Ebû İshâk İbrâhim b. es-Serî ez-Zeccâc. *Kitâbu'l-meâni'l-Kur'ân ve i'râbühû*. thk. Abdülcelil Abdüh Şelbî. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1988.